

Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar
Történelemtudományok Doktori Iskola
vezető: Dr. Erdődy Gábor DSc, tanszékvezető egyetemi tanár
Középkori magyar történelem doktori program
programvezető: Dr. Draskóczy István DSc, egyetemi tanár

MIKÓ GÁBOR

Középkori törvényeink és a Corpus Juris Hungarici

Doktori (PhD) értekezés tézisei

Témavezető:

Prof. dr. Solymosi László akadémikus, egyetemi tanár

Budapest, 2014

I. Az értekezés előzményei

A hazai középkori törvények szöveghagyományával foglalkozó modern, 20–21. századi kutatás lényegében véve – egy-két kivételtől eltekintve – egy jól meghatározható irányt követ: a cél lehetőség szerint az összes Mohács előtti törvény, királyi rendelet eredeti szövegének rekonstruálása, kritikai kiadások formájában. E vállalkozás eredményeképpen napjainkig az 1301 és 1490 között hozott törvények szövege látott napvilágot, két kötetben. Az első kötet 1976-ban jelent meg, és az 1301 és 1457 közti évekből fennmaradt dekrétumanyagot tartalmazza, míg a második 1989-ben hagyta el a sajtót, és a Mátyás-kor törvényeit foglalja magában. Közös a két kiadványban, hogy mindkettő alapját Döry Ferenc kéziratai képezték, aki a hazai középkori törvények emlékeit hosszú időn keresztül gyűjtötte és ennek eredményképp minden addiginál teljesebb szövegtörvényt állított össze. Eltérnek azonban egymástól a kötetek abban, hogy bár mindkettő szerkesztői – Bónis György és Bácskai Vera, valamint Érszegi Géza és Teke Zsuzsa – törekedtek arra, hogy Döry kollektíváját saját kutatásaik alapján a lehető legjobban kibővítsék, a Mátyás-kori törvényhozást reprezentáló munka elődjénél teljesebb. Ez kétségtelenül leginkább annak köszönhető, hogy a szerkesztőknek már rendelkezésére álltak a Magyar Országos Levéltár addig csak mikrofilmen elérhető hatalmas anyagából leválogatott és fotókon kinagyított középkori oklevelek is, amelyek száma közel százezret tett ki.

A szövegkiadásokban a szerkesztők ahhoz tartották magukat, hogy minden esetben lehetőség szerint az eredeti textus kerüljön az olvasó elé. Ennek megfelelően elsődleges forrásoknak az eredeti okleveleket fogadták el, és csak amennyiben ezek hiányoztak, akkor vettek figyelembe későbbi másolatokat, vagy – bár ritkán – a Corpus Jurist is, annak ún. millenniumi kiadását alapul véve.

A sorozat még hiányzó két kötete közül az egyik vélhetően az Árpád-kor, a másik pedig a Jagelló-kor törvényhozási emlékeit tartalmazza majd. Mindkét jövőbeni kiadvány elkészítését nehézségek terhelik, ezek azonban merőben különbözőek. Az Árpád-kor esetében aligha van olyan törvénytörvény, amely mindeddig még sosem jelent volna meg nyomtatásban, ezek azonban különböző jellegű kiadványokban jelentek meg, és különböző színvonalúak. Nagy gondot jelent továbbá az is, hogy számos dekrétumnak – köztük éppen a legkorábbiaknak – nem ismert korabeli kézírata, csak évszázadokkal későbbi másolatok. Igen jelentős előrelépést jelentett az a Bak János, Bónis György és James Ross Sweeney szerkesztésében először 1989-ben megjelent munka, amely – amellet, hogy minden ismert Árpád-kori törvényt a legjobb kiadásban tett közzé, és ehhez Döry kéziratait is felhasználta –

a dekrétumok szövegét angolul is megjelentette. Ennek megjelenése után másfél évtizeddel, már az ezredforduló után jelent meg a Szent István-i Intelmeknek egy teljesen új, hatalmas apparátussal ellátott, korszerű kiadása Havas László szerkesztésében.

Más a helyzet a Jagelló-kor esetében. Itt éppen az okleveles anyag bősége és viszonylagos feltáratlansága okoz nehézségeket. Mindazok a dekrétumok, amelyek akár eredeti formájukban, akár későbbi másolatban fennmaradtak, szerepelnek abban a Bak János, Banyó Péter és Martyn Rady szerkesztette kötetben, amely 2012-ben jelent meg, és a törvénytövegeket latin-angol párhuzamos kiadásban jelentette meg. Az editio – a sorozat már említett Árpád-kori kötetéhez hasonlóan – Döry kéziratának felhasználásával készült, így pontos, megbízható szöveg áll a kutatók rendelkezésére az 1490 és 1526 közti törvényekből is. Az utóbbi években megjelent tanulmányok és elhangzott előadások azonban egyértelműen arra mutatnak rá, hogy az eddigi, mégoly alapos kutatások ellenére is számos, egyrészt eddig ismeretlen országgyűléssel és országgyűlési határozattal, másrészt olyan szövegekkel is kell számoljunk, amelyek ugyan nem törvények, mégis országgyűlési emlékeknek nevezhetők. A jövőbeni kritikai kiadás ezeket remélhetőleg tartalmazza majd.

II. A disszertáció kiindulópontja és felépítése

Magam a korábbi munkákkal szemben egészen más kiindulópontot választottam. Véleményem szerint ugyanis az egyes törvények pecsétes eredeti példányainak összegyűjtése mellett ugyanilyen fontos megvizsgálni azt is, hogy amikor a 16. századi Magyar Királyságban elsőként tettek kísérletet az összes, a korban elérhető „régii” dekrétum összegyűjtésére, milyen forrásokra támaszkod(hat)tak. Ennek több oka van. Egyrészt vannak olyan törvényeink, amelyeknek semmiféle eredeti példánya nem maradt fenn, és egy-két késő középkori másolatuk mellett csak kora újkori szövegtanúik ismertek. Példaként említhetőek itt legkorábbi törvényeink: Szent István Intelmei – amelyeket a történeti hagyomány ismeretlen időponttól kezdve törvényként tartott számon –, egyes törvényei, vagy az összes, Szent László nevéhez kapcsolt törvénycikkely. Ezek vizsgálata tehát amennyire középkori, annyira kora újkori probléma is egyben, hiszen amennyiben nem ismerjük magukat a szövegeket fenntartó – évszázadokkal későbbi – kéziratokat, ezek erényeit és hibáit, összeállításuk módját, egymással való esetleges kapcsolatukat, maguknak a törvénytövegeknek a vizsgálata óhatatlanul is egy „levegőben lógó”, absztrakt elemzés lesz. Másrészt, nemcsak a középkorból, hanem még a 16. századból is vannak olyan dekrétumok, amelyeknek nem maradt fenn semmiféle hitelesített példánya – ezek esetében a korabeli másolatok, másolatgyűjtemények mellett magában a Corpus Jurisban szereplő szöveg (ám nem a

millenniumi, hanem az első, Mossóczy-féle kiadásé, amelyre a továbbiakban külön jelzés nélkül hivatkozom) is elsődleges forrássá válik. A disszertációban tehát ennek megfelelően kétféle problémát vizsgáltam együtt. Egyfelől a középkori törvények fennmaradását, de azok első kodifikált változatán, a Corpus Jurison keresztül, másfelől magát a Corpus Jurist, de nem pusztán önmagában, hanem a benne szereplő törvények segítségével.

A dolgozatot hat fejezetre osztottam fel. Az első kettőben azt vizsgáltam, miféle előzményekre támaszkodhatott a *Törvénytár* összeállítója, Mossóczy Zakariás nyitrai püspök. Összegyűjtöttem, milyen kísérletek történtek a „régijog” egybefoglalására, mielőtt Mossóczy saját művéhez hozzáfogott volna. Ebben a részben mutatok be egy jelentőségéhez képest kevésbé ismert forráscsoportot, a kéziratos dekrétumgyűjteményeket. A harmadik fejezetben lesz szó részletesen a Corpus Jurisról és Mossóczyról, majd a negyedikben egy kiválasztott törvény segítségével bemutatom a *Törvénytár* sokat bírált szövegének megbízhatóságát vagy éppen megbízhatatlanságát. Az utolsó két fejezetben két speciálisabb problémakört tárgyaltam: egyrészt a Corpus Juris és az eredeti, hiteles törvény példányok kapcsolatát, másrészt pedig legkorábbi, 11. századi dekrétumaink hagyományozódásának a 16. századig vezető útját.

III. Fontosabb eredmények

1. A Corpus Juris megszületését egy legalább hét évtizeddel korábban megindult kezdeményezés tette lehetővé. Ez a királyság törvényeinek és jogszabályainak összegyűjtésére irányult, és a Jagelló-korban mutatható ki először. A cél elsősorban a bírósági ítélezés egységessé tétele volt. A szokásjog egybefoglalásának fontosságára 1498-ban utalt először az országgyűlés, az ezt megvalósító munka pedig bő másfél évtized múltán el is készült. Egyelőre nem világos, hogy az anyag összegyűjtését ki és mikor kezdte el. Egy, nemrégiben előkerült, a dolgozatban bemutatott új forrás alapján annyi bizonyos, hogy Werbőczy, aki a művet végül elkészítette, erre az eddig általában feltételezettnél sokkal később, 1512 késő őszen vagy telén kapott megbízást. Bár a *Hármaskönyvet* 1514-ben Ulászló nem szentesítette, miután 1517-ben Werbőczy kinyomtatta, széles körben ismertté és használttá vált, amit tizenegy, 16. századi kiadása is bizonyít.

A Tripartitum megreformálására a 16. század közepén elkészített *Négyeskönyv* (Quadripartitum) – elődjéhez hasonlóan – nem emelkedett törvényerőre. Ugyanakkor a *Hármaskönyvtől* eltérően széles körben sem vált ismertté, hiszen nem nyerte el a bécsi udvar tetszését, és kéziratban maradt. Első – a mű eredeti variánsával nem is mindenben egyező – nyomtatott kiadása csak 1798-ban jelent meg.

A szokásjogétől eltérő utat futott be a királyság törvényeinek szisztematikus összegyűjtése, amelyet először 1504-ben szorgalmazott az országgyűlés. Teljességre törekvő gyűjtemény a Jagelló-korban valószínűleg nem készült, vagy ha mégis, legfeljebb néhány példány létezhetett, és széles körben nem lettek ismertek. II. Ulászló saját dekrétumait azonban 1513-ban bizonyíthatóan összegyűjtötték, ennek emléke máig fennmaradt. Egyértelmű szándék minden régi és egykorú dekrétum összegyűjtésére az 1540-es, és még inkább az 1550-es évektől a Corpus Juris 1584-es megjelenéséig mutatható ki, ezen időszakból viszonylag nagyszámú kéziratot törvénygyűjtemény maradt fenn. Fő forrásanyagokat az országos bíróságokon meglévő, és a Tripartitum mellett bizonyíthatóan továbbra is alkalmazott dekrétumok jelenthették – ilyen jegyzék fenn is maradt –, olyan régebb óta hagyományozódó szövegek mellett, mint amilyenek pl. a kora Árpád-kori törvények voltak. A meginduló gyűjtés egyik fő mozgatórugója feltevésem szerint alighanem az ország Habsburg-államba való betagozódása volt. Ezt igazolják azok a források, amelyekben akár a rendek, akár később az udvar részéről egyes intézkedések mellett vagy éppen azok ellenében korábban – esetenként jóval korábban – hozott dekrétumokkal érveltek. Az, hogy a megváltozó politikai körülmények valóban nagyban motiválták a királyság régi törvényeinek összegyűjtését, azzal is alátámasztható, hogy az effajta törvénygyűjtemények csak a Magyar Királyság területén készültek, Erdélyben egyről sincs tudomásunk. A Quadripartitum „szerkesztőbizottságának” két tagjáról is tudjuk, hogy ekkor vagy néhány évvel később saját maguk számára dekrétumgyűjteményt állítottak illetve állítottak össze, így valószínű, hogy a *Négyeskönyv* körül zajló munka is lökést adott a régi joganyag gyűjtésének. Ugyanakkor egészen biztosan nem a Quadripartitum szerkesztése volt az egyetlen mozgatórugó, hiszen például a jelentős Ilosvay-kódex már évekkel korábban elkészült. A legnagyobb kollektívák összeállítói között megtaláljuk az ország több vezető főméltóságát.

A kéziratot törvénygyűjtemények önálló műfaja rövid életű volt, mindössze az előbbi bekezdésben említett néhány évtized. Azt is meg kell azonban említeni, hogy számos gyűjtemény jelentős, nem dekrétális jellegű forrásanyagot (krónikákat, okleveleket, leveleket) is megőrzött, amelyek jelentős része máig feltáratlan. Másként fogalmazva, a kéziratok egy részének a benne szereplő törvényektől függetlenül, önmagában is jelentős forrásértéke van.

2.

A Corpus Jurisban mindösszesen három olyan törvénytörvény van, amely egyetlen 16. századi kéziratot törvénygyűjteményben sincsen benne. Ezek közül az elsőnek, I. András úgynevezett Edictumának semmiféle forrásértéke nincsen, ugyanis mint azt Kulcsár Péter kimutatta,

minden bizonnyal Bonfini *Magyar történetének* alapján készült. A másik két forrás közül V. László 1453-as dekrétumához Mossóczy már a *Törvénytár* nyomdai munkálatai közben, oklevél formájában jutott hozzá. A másik, a törvénygyűjteményekben szintén nem szereplő szöveg, Károly Róbert 1342. évi dekrétuma, amely valójában egy, a körmöci pénzverőkamara bérbeadásáról szóló szerződés. Eme szöveg élén az „exstat etiam nunc manuscripto, sub sigillo” kitétel szerepel, amely ismét arra utal, hogy Mossóczy ezt, a dekrétumok kánonjában nem szereplő szöveget pecsétes eredeti példányból ismerte. Mindennek ismeretében egészen nyilvánvaló, hogy a Corpus Juris fő, sőt, mondhatni, csaknem egyedüli forrásai olyan kéziratos dekrétumgyűjtemények voltak, amelyeket zömmel alig néhány évtizeddel azelőtt állítottak össze, minthogy Mossóczy a munkájához hozzákezdett volna. Ennek igazolására a törvényanyagokban mutatkozó csaknem teljes egyezés mellett további érvek is felhozhatók.

Mossóczy minden egyes király életéről egy rövid életrajzot is közölt, amelyek mindig az adott uralkodó által hozott dekrétumok élén állnak. Ezen életrajzok természetesen történeti és nem pedig jogi források, ugyanakkor e kétféle kútfő együtt szerepeltetésére nem a *Törvénytárból* van az első példánk, ugyanis a nagyobb, reprezentatív törvénygyűjtemények összeállítói szintén másoltak vagy másoltattak rövid krónikákat köteteik elejére. Szintén a kéziratos törvénygyűjtemények felhasználására utal az is, hogy olyan, bennük foglalt szövegek is helyet kaptak a Corpus Jurisban, amelyek valójában nem dekrétumok.

Mindezek alapján egyértelműen kijelenthető, hogy a régi hazai törvények összegyűjtése nem Mossóczy nevéhez fűződik. Ettől függetlenül már pusztán a Corpus Juris általános vizsgálatával kiemelhetjük több érdemét. Gyűjtése a lehetőségekhez képest teljes volt, vagyis bővebb mint bármelyik, tetszőlegesen kiválasztott kéziratos törvénygyűjtemény. A Corpus Juris tehát egyetlen máig fennmaradt dekrétumgyűjteményből sem lenne önmagában összeállítható, csakis több kézirat együttes felhasználásával. Emellett a *Törvénytárban* nem leljük nyomát annak a kronológiai összevisszaságnak sem, amely a kéziratok többségét jellemzi. Végezetül, a kéziratos gyűjtemények rövid krónikáival ellentétben a királyéletrajzokat az egyes uralkodók dekrétumai elé illesztve a korábbi kollekcióknál logikusabban, egységesebben felépített művet hozott létre.

3.

Régóta visszatérő eleme a Corpus Jurisszal valamilyen módon foglalkozó szakirodalomnak, hogy Mossóczy munkája lényegében nem több Ilosvay István egykori egri majd esztergomi prépost 16. század közepén készült törvénygyűjteményének a kinyomtatásánál. Jóllehet már a kézirat és a nyomtatott mű felületes összevetéséből is kiderül, hogy ez az állítás képtelenség,

úgy döntöttem, hogy egyetlen kiválasztott törvény esetében a Coprus Jurist szembesítem a teljes fennmaradt kéziratot hagyományával. Egyfelől azt reméltem, hogy az emlegetett régi tévképzettel így egyszer s mindenkorra leszámolhatunk, másrészt azt is, hogy ezzel az eddig nem alkalmazott módszerrel Mossóczy filológiai érzékéről is képet kaphatunk. A vizsgálathoz Zsigmond 1411. évi kamarahaszná-rendeletét választottam ki, amelynek kilenc kézírata maradt napjainkra. Ezek végső soron mind egyetlen, a Szentgyörgyi és Bazini Grófok részére kiadott oklevélből erednek. Az egyes kéziratok megbízhatósága négy máig fennmaradt eredeti oklevél segítségével ellenőrizhető. Az elemzés végére az alábbiakra derült fény:

Ami az Ilosvay-kódex plagizálásának kérdését illeti: egyetlen olyan pont sincs a szövegben, ahol az említett kézirat felhasználását igazolni lehetne, sőt, mindazokon a helyeken, ahol az egyes kéziratok között jelentős eltérések vannak, sohasem az Ilosvay-kódex olvasata került a Corpus Juris szövegébe.

A Szentgyörgyi Grófok egykori oklevelének szövegét fenntartó kilenc kéziratot két redakcióba lehet sorolni, Mossóczynak pedig mindkettőből legalább egy kódex a rendelkezésére állott. Az általam „B”-vel jelzett redakciót részben fenntartó Ilosvay-kézirat ugyanis bizonyíthatóan a tulajdonában volt, míg a másik, általam „A”-jellel ellátott hagyomány ismeretét az igazolja, hogy a *Törvénytár* szövege szinte teljes egészében ezen alapszik.

A rendelet szövegét fenntartó négy eredeti oklevelet a kéziratok kontrolljaiként felhasználva kiderült, hogy az „A”-redakció kézíratai jóval pontosabban őrizték meg egykori oklevél-mintájuk szövegét, mint a „B”-hagyomány kézíratai.

A Corpus Juris szövegében az „A”-tradíció kontaminálódik a „B”-hagyományal, ugyanakkor az esetek döntő többségében az „A” változatát találjuk. Ebből az következik, hogy Mossóczy mindkét változatot tanulmányozta, és a *Törvénytár* előszavában írtaknak megfelelően valóban több kéziratból állapította meg az általa helyesnek tartott szöveget. Továbbá az is világos, hogy a két variáns közti különbséget pontosan felismerve jól döntött az „A”-hagyomány előnyben részesítése mellett.

Végezetül pedig meg kellett állapítsuk, hogy Mossóczy szövegrekonstrukciója – a négy oklevél szövegét alapul véve – csaknem tökéletesen sikerült. Jóllehet a most elemzett forrás csupán egyetlen törvény, mégis úgy vélem, hogy ennek ismeretében a Corpus Juris hagyományosan rendkívül megbízhatatlannak minősítő, ám filológiai érveket fel nem vonultató nézeteket a jövőben kellő óvatossággal kell kezelni.

A Corpus Juris megbízhatatlanságát hangsúlyozó nézetek másik fő érve, hogy Mossóczy csaknem minden esetben másolatokból dolgozott, és nem gyűjtötte össze a törvények hiteles példányait. E felfogás megalapozója Kovachich Márton György és fia, József Miklós volt, akik a *Törvénytár* pontatlanságát éppen annak eredeti dekrétumpéldányokkal való összevetése révén igyekeztek bizonyítani. Azt az alapvető kérdést viszont tudomásom szerint még senki sem tette fel, hogy Mossóczynak egyáltalán lehetősége lett volna-e arra, hogy minden egyes dekrétum szövegét pecsétes eredeti példány alapján közölje.

A máig fennmaradt hiteles példányok egykori utóéletének rekonstruálásából a következő tények adódtak: az egykoron vármegyéknek küldött példányok – megyei levéltár a korban még nem lévén – általában azoknak a családoknak kerültek az archívumába, amelyek tagjai az adott megyében vezető pozíciót töltötték be. Más példányokat hiteleshelyek levéltárai őriztek meg. Azok az oklevelek, amelyek „állami” (kamarai, regnicolaris) levéltárakból kerültek az Országos Levéltárba, eredetileg szintén különböző családi archívumokban voltak. Az a feltevés pedig, mely szerint a szabad királyi városokban is megvoltak a dekrétumok eredeti példányai, nem bizonyítható. Mindezek alapján világosan látható, hogy még ha Mossóczy a 16. század második felében célként is tűzte volna ki maga elé, hogy a Corpus Jurist kizárólag hitelesített, okleveles példányok szövege alapján állítja össze – a középkori törvények esetében legalábbis bizonyosan – leküzdhetetlen akadályokba ütközött volna. Ám ugyanez volt a helyzet az 1526 utáni törvények nagy részének esetében is. Az ezekre vonatkozó adatokból az – az egyébként logikus – kép rajzolódik ki, hogy amíg az új államszervezet meg nem szilárdult, addig a dekrétumok hitelesítése és azok terjesztése sem követett szabályozott normát. Ezt támasztja alá az is, hogy a mohácsi csatát követő negyedszázad országgyűléseinek határozataiból egyetlen eredeti példány sem volt ismert már a 18. században sem.

5.

A Corpus Jurisban szereplő legrégebbi dekrétumokkal, ti. Szent István, Szent László és Kálmán törvényeivel évszázadok óta kiemelten foglalkozik a hazai történetírás. Vizsgálták ezek lehetséges forrásait, keletkezésük idejét, azt, hogy valóban az említett királyokhoz köthető-e mindegyik rendelkezés, illetve természetesen a szövegek fennmaradását is. Az elmúlt két évszázadban számos, kéziratokon alapuló kiadásuk is készült. A szöveghagyománnyal foglalkozókat mindenekelőtt az érdekelte, hogyan lehet a későbbi másolatokból rekonstruálni a dekrétumok eredeti struktúráját, illetve helyes szövegét. Az az elképzelés viszont, hogy ezek a szövegek, legyenek akár csak évszázadokkal későbbi

másolatok, bármiféle rekonstrukció nélkül is árulkodhatnak e régi törvények fennmaradásáról, érdekes módon mindeddig fel sem merült. Ennek oka feltehetően abban keresendő, hogy egy efféle vizsgálatnak ki kell lépnie a medievisztika területéről, és a problémát legalább annyira kora újkorinak, mint középkorinak kell tekintenie. Magam azonban ennek létjogosultságát könnyen indokolhatónak tartom, hiszen az Intelmeknek, a László-féle törvényeknek, valamint Kálmán egyes törvényeinek ugyan van két 15. századi kézírata, ám a szövegeket fenntartó kódexek többsége már Mohács után készült.

Mindenekelőtt megemlítendő, hogy a 16. századi törvénygyűjtemények törzsanyaga 15. és 16. századi dekrétumokból áll. A látszólag kivételt képező Aranybulla és az azt megerősítő 1351. évi Lajos-törvény valójában Mátyás 1464. évi átiratából került a kéziratokba. A három 11. századi uralkodó törvényeinek hagyománya azonban már a 16. századi jogkodifikáció megindulása előtt önálló és egységes formában létezett, miként azt két 15. századi kézirat (Budai János esztergomi kanonok egykori kézírata, illetve a Thuróczy-kódex) bizonyítja. A két kézirat alaposabb összehasonlításából kiderül, hogy közöttük igen jelentős különbségek vannak mind a törvények szövegében, mind azok szerkezetében, mivel azonban ugyanazt a hagyományt tartották fenn, kétségkívül bizonyos, hogy a három 11. századi uralkodó törvényeinek egységes tradíciója nem a 15. században, hanem annál sokkal korábban alakulhatott ki. Hogy pontosan mikor, arra nézvést semmilyen konkrét információnk sincs. A filológiai megközelítéssel szakítva terminus post quemként László szentté avatását lehetne megjelölni. Két dolog támaszthatja ezt alá. Az egyik, hogy e korai törvények számos másolatát és évszázadokon keresztül fennmaradását jogi szempontokkal semmiképp nem magyarázhatjuk. Elegendő, ha csupán a bennük leírt társadalmi kategóriák gyors differenciálódására és átalakulására utalunk. Logikus magyarázatnak az tűnik, hogy a szövegeknek a törvényhozó személye, majd egy idő múltán régiségük kölcsönzött tekintélyt. A másik, hogy Jánosi Monika szerint a László-féle törvények három könyvre osztott formájukat talán III. Béla korában nyerték el. Biztosabb adatnak tűnik III. András 1290-es törvényének egy cikkelye, amely elrendeli, hogy „a termények tizedét a szent királyok törvényei szerint kell fizetni.” Ismeretes, hogy a dézsmafizetésről mind István, mind pedig László rendelkezett. Ugyan a 13. század végi dekrétum már egészen más terminológiát használ, és más jellegűek a cikkelyben foglalt határozatok is, mint a 11. századi szövegekben, de arra kétségtelen bizonyíték, hogy mindkettő ismert volt a korban, és együtt is tartották őket számon.

Ez utóbbi példa azt természetesen nem igazolja, hogy a korban a Kálmán-féle dekrétumok is a „szent királyok” törvényeinek hagyományához kötődtek. Csakhogy a 13.

századból már lehet arra vonatkozó adatot találni, hogy Kálmán alakja ekkorra részben összefonódhatott a két 11. századi szentté avatott uralkodóéval. Legalábbis ezt vetíti elénk Rogerius *Siralmas Énekének* első fejezete, amelyben a szerző IV. Béla király szent elődjei között István, Imre és László mellett Kálmánt is felsorolja.

Ha az egész problematikát fordított perspektívából vesszük szemügyre, akkor a következőket mondhatjuk. A három uralkodó neve alatt fennmaradt határozatokat őrző hagyomány izoláltan maradt fenn, ahhoz utóbb egyetlen más király rendelkezéseit sem másolták hozzá. Nem gondolhatjuk – magam legalábbis nem hiszem –, hogy Kálmán halála és az Aranybulla kiadása között eltelt több mint száz évben egyetlen uralkodó sem hozott törvényeket, ahogyan az is valószínűtlen, hogy IV. Béla három évtizedes országlás után, néhány évvel a halála előtt adta volna ki – egyetlen – dekrétumát. Ezek a feltételezett törvények alighanem kevés példányban készültek, előbb-utóbb hatályukat veszítették, majd annak rendje és módja szerint el is veszték. Csupán néhány 13. századi uralkodótól maradt fenn szerencsés módon egészen napjainkig egy-egy dekrétum szövege. Ezek közé tartozik az Aranybulla 1231-es megújítása, IV. Béla 1267-es dekrétuma, IV. László és III. András törvényei. Azért hangsúlyozom, hogy szerencsés módon maradtak fenn, mert ezeket a dekrétumokat csak a 18. században, a levéltárak szisztematikus átkutatásakor fedezték fel. A 16. században azonban láthatólag mit sem tudtak róluk. Az Árpád-kori jogalkotás ekkor valójában csupán a három 11. századi király hagyatéka, a „szent királyok törvényei”, hiszen – mint láttuk – ekkor az Aranybullát is csupán Mátyás átiratából ismerték. E három 11. századi uralkodónk dekrétumai tehát a Corpus Jurison belül minden kétséget kizáróan egy önálló, régi hagyomány emlékei, és semmi kapcsolatuk nincsen a 16. századi hazai jogi kodifikációval. Ezért is indokolt őket külön egységként vizsgálni. Hogy a tradíciónak, amely a „szent királyok törvényeit” fenntartotta, mekkora a jelentősége, azt különösen akkor értjük meg, ha felfigyelünk arra, hogy a 16. századi, a valamivel több mint öt évszázada fennálló királyság törvényhozását reprezentáló (és a Corpus Juris alapját is képző) kéziratok dekrétumgyűjteményekből, továbbá értelemszerűen magából a Corpus Jurisból is háromszáz év jogalkotásának emlékei teljes egészében hiányoztak.

A jelöltnek a témában megjelent publikációi:

Szent István törvényei és a pseudo-izidori hamisítványok. Magyar Könyvszemle 123. (2007) 153–168.

16. századi dekrétumpéldányok a keszthelyi Festetics-könyvtárban. Magyar Könyvszemle 126. (2010) 350–365.

Szent István törvényeinek XVI. századi kézírata Lőcse város levéltárában. Fons 18. (2011) 111–145.

A Corpus Juris Hungarici és 16. századi törvényhozásunk okleveles emlékei. In: Micae mediaevalis. Tanulmányok a középkori Magyarországról és Európáról. Szerk. Kádár Zsófia – Mikó Gábor – Péterfi Bence – Vadas András. Budapest, 2011. 63–81.

Zsigmond király 1411. évi rendelete a kamarahaszna és a tized behajtásáról. Századok 146. (2012) 319–367.

Mátyás király „krónikás könyve” egy 16. századi törvénygyűjtemény margóján. In: Ünnepi tanulmányok a hatvanesztendő Draskóczy István egyetemi tanár tiszteletére. Szerk. Mikó Gábor – Péterfi Bence – Vadas András. Budapest, 2012. 573–586.

Kézírtos törvénygyűjteményeink mint történeti források. In: Rendiség és parlamentarizmus Magyarországon: A kezdetektől 1918-ig. Szerk. Dobszay Tamás – Forgó András – Ifj. Bertényi Iván – Pálffy Géza – Rácz György – Szijártó M István. Budapest, 2014. 55–61.

Ismeretlen országgyűlési emlék a Jagelló-korból: Adatok az 1507 és 1514 közötti országgyűlések történetéhez, valamint Werbőczy Hármaskönyvének elkészültéhez. Történelmi Szemle 56. (2014) 455–480.